

Tupakan myyntipaikkojen alueelliset ja sosiodemografiset erot

PÄÄLÖYDÖKSET

- Alueen tulotaso oli vahvimmin yhteydessä tupakan myyntipaikkojen esiintyvyyteen ja tiheyteen.
- Tupakan myyntipaikkoja oli enemmän alueilla, joissa asukkaiden tulotaso oli matalampi
- Tupakan saatavuuden rajoittaminen tukisi tupakoinnissa havaittujen väestöryhmien välisten erojen kaventamista ja tupakkalain tavoitteen saavuttamista.
- Tupakan myyntipaikkoja tulisi vähentää tavoitteellisesti muiden saatavuutta rajoittavien toimien ohella.

Johdanto

Tupakointi on merkittävä väestöryhmien välisten terveys- ja elinajanodotteen erojen selittäjä (Härkänen ym. 2020) ja yleisempää matalan sosioekonomisen aseman ryhmissä. Kansainvälisten tutkimusten perustella tupakointi on tavanomaisempaa alueilla, jossa tupakan myyntipaikkoja esiintyy tiheämmin (Travis ym. 2022). Lisäksi tupakan myyntipaikkojen tiheyden on raportoitu olevan korkeampi sosiodemografisesti huono-osaisemmillä alueilla verrattuna parempiosaisiin alueisiin, suhteessa esimerkiksi alueen tulotasoon (Mills ym. 2022).

Tupakan saatavuuden rajoittaminen on tehokas keino tupakkatuotteiden käytön vähentämiseksi. Tupakan myyntilupajärjestelmä on yksi Maailman terveysjärjestö WHO:n tupakkapuitesopimuksessa suositelluista keinoista tupakan saatavuuden vähentämiseksi ja laittoman kaupan ehkäisemiseksi. Suomessa on ollut käytössä tupakan myyntilupajärjestelmä vuodesta 2009 lähtien. Tupakkatuotteiden ja nikotiininesteiden vähittäismyynti on luvanvaraista toimintaa ja vähittäismyyntiluvan haltijalta peritään vuosittain myyntipistekohtainen valvontamaksu. Tupakan myyntipaikkojen ja alueiden sosiodemografisten tekijöiden välisestä yhteydestä ei ole tutkimusta Suomesta.

Tämän tutkimuksen tavoitteena oli tutkia tupakan myyntipaikkojen ja alueellisten sosiodemografisten tekijöiden välistä yhteyttä Suomessa. Tarkastelimme, ovatko alueiden tulo- tai koulutustaso sekä työttömyysaste yhteydessä tupakan myyntipaikkojen esiintyvyyteen alueilla. Lisäksi selvitimme, ovatko sosiodemografiset tekijät yhteydessä myyntipaikkojen tiheyteen.

Tulokset

Tupakan myyntipaikat Suomessa

Tupakan myyntipaikkojen tiheys oli 1000 asukasta kohden 1,0 (keskihajonta=1,3) (Taulukko 1). Myyntipaikoista (N=5263) 27 % oli elintarvikemyymälöitä tai tavarataloja, 18 % ravintoloita, kahviloita tai yökerhoja, 14 % kioskeja tai huoltoasemia, 2 % muita liikkeitä ja 0,3 % tupakkakauppoja (Kuvio 1). Myyntilupahakemuksessa liikkeen tyypin raportoiminen on vapaaehtoista ja 39 %:lla myyntipaikoista tieto puuttui.

Taulukko 1. Aineistoa kuvailevat tiedot, kaikki postinumerot (N=1441)

Muuttuja	keskiarvo	sd	min	max
Tupakan myyntipaikkojen tiheys, per 1000 ihmistä	1,0	1,3	0,0	26,3
Mediaanitulot, 1000 €	23,0	3,3	11,4	40,2
% alin tulokategoria	19,6	4,8	8,2	61,0
% työttömät	9,6	4,1	0,5	35,9
% korkeakoulutus	21,4	10,4	4,6	60,2
Väestön tiheys per neliökilometri, 1000 as.	0,7	1,5	0,0	20,5

Salla-Maaria Pätsi
THL

Arho Toikka
Helsingin yliopisto

Hanna Ollila
THL

Otto Ruokolainen
THL

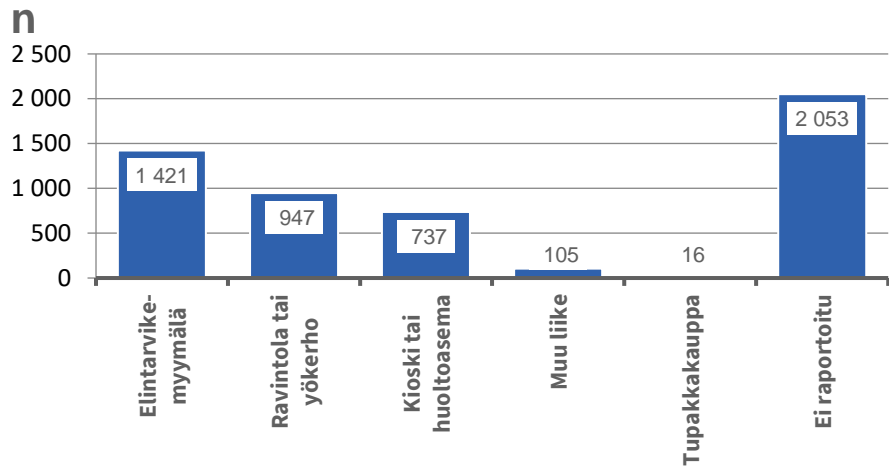
Näin tutkimus tehtiin:

Tämän tutkimuksen aineistoina käytettiin Tilastokeskuksen PAAVO-tietokannan alueellisia sosiodemografisia muuttujia vuodelta 2020 sekä Valviran myyntilupa-aineistoa. Aineisto on ekologinen ja analyysien kohteena olivat postinumeroalueet. Alle 500 asukkaan postinumeroalueet rajattiin aineiston ulkopuolelle, jolloin jäljelle jäi 1441 aluetta, joka kattaa 94 % Suomen väestöstä.

Myyntipaikat rajattiin niihin, joilla oli voimassa oleva myyntilupa 31.12.2020. Lisäksi ulkopuolelle jätettiin pelkästään nikotiininesteiden myyntiluvan haltijat sekä myyntipaikat, joihin pääsy on rajattua (lento-kentän ja laivan myymälät, tukku-myyntipaikat). Näin muodostui 5263 myyntilupaa 1441 postinumeroalueella. Myyntipaikassa saattoi olla useampi myyntipiste, mutta tässä tutkimuksessa otettiin huomioon ainoastaan myyntipaikat eikä myyntipaikkojen sisältämien myyntipisteiden määrää.

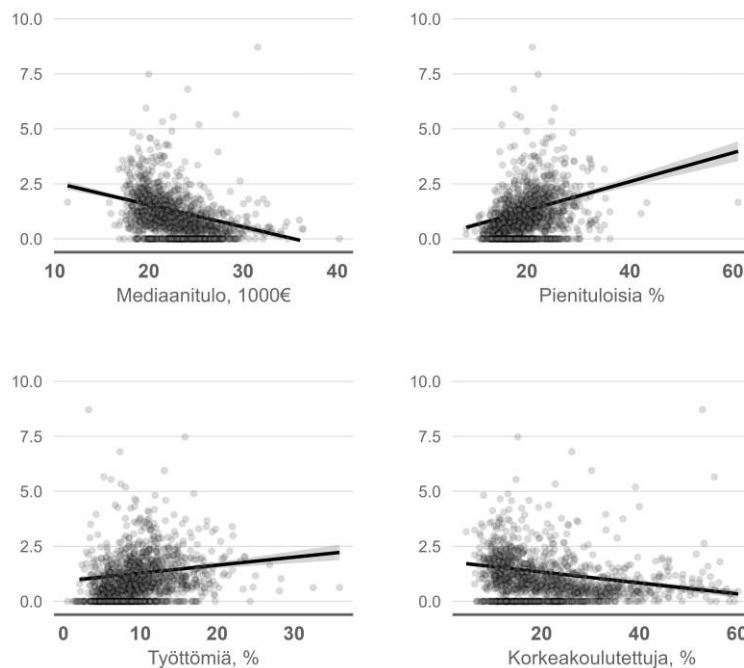
Vastemuuttajat olivat tupakan myyntiä kuvaavat muuttujat: myyntipaikkojen esiintyvyys ja myyntipaikkojen tiheys per 1000 asukasta. Selittävät muuttujat olivat asukkaiden mediaanitulot, alimpaan tulokolmannekseen kuuluvien osuus, kolmannen asteen koulutettujen osuus sekä työttömien osuus. Lisäksi monimuuttujamallissa kontrolloitiin asukastiheys.

Analysimenetelminä tutkimuksessa käytettiin frekvenssejä, logistista regressioanalyysia sekä OLS [suom. pienimmän neliösumman estimointimenetelmä (ordinary least squares)] lineaarista regressioanalyysia.

Kuvio 1. Aineistossa esiintyvät tupakan myyntipaikkojen (N=5263) määrät liikkeen tyyppin mukaan.

Tupakan myyntipaikkoja oli määrällisesti vähemmän ja harvemmassa niillä postinumeroalueilla, joiden asukkailla oli korkeampi tulotaso ja koulutus verrattuna alueisiin, joiden asukkailla oli matalampi tulotaso ja koulutus (Kuvio 2). Tupakan myyntipaikkoja oli suhteessa asukasmäärään enemmän alueilla, joissa asui enemmän työttömiä ja alimpaan tulokategoriaan kuuluvia.

Kuvio 2. Hajontakuvi tupakan myyntipaikkojen ja sosiodemografisten tekijöiden välisestä yhteydestä, n = 1438 postinumeroaluetta (n = 3 postinumeroa rajattu pois poikkeavien arvojen vuoksi). Y-akseli kuvaa tupakan myyntipaikkojen määrää 1000 asukasta kohden.

Monimuuttujamallinnus tupakan myyntipaikkojen esiintyvyydestä ja tiheydestä

Kaikki analyyseissa mukana olevat sosiodemografiset tekijät olivat monimuuttujamallissa yhteydessä siihen, oliko alueella tupakan myyntipaikkoja (Taulukko 2, malli 1). Mediaanitulot olivat negatiivisessa yhteydessä tupakan myyntipaikkojen esiintyvyyteen: kun

postinumeroalueen mediaanitulot kasvoivat tuhannella eurolla, tupakan myyntipaikkojen esiintyvyys laski 46 %. Yhden prosenttiyksikön kasvu alimpaan tuloluokkaan kuuluvien osuudessa laski tupakan myyntipaikkojen esiintyvyyttä 12 %. Työttömien ja korkeakoulutettujen suurempi osuus oli positiivisessa yhteydessä siihen, oliko alueella tupakan myyntiä.

Kaikki sosiodemografiset tekijät olivat monimuuttujamallissa yhteydessä tupakan myyntipaikkojen tiheyteen (Taulukko 2, malli 2). Postinumeroalueen mediaanitulojen kasvaessa tuhannella eurolla, tupakan myyntipaikkojen tiheys väheni neljä prosenttia, kun taas yhden prosenttiyksikön kasvu alimpaan tuloluokkaan kuuluvien osuudessa lisäsi tupakan myyntipaikkojen tiheyttä kolmella prosentilla. Yhden prosenttiyksikön nousu työttömien ja korkeakoulutettujen osuudessa vähensi myyntipaikkojen tiheyttä kaksi prosenttia.

Taulukko 2. Sosiodemografiset tekijät ja tupakan myynnin esiintyvyys ja tiheys, logistinen malli (Malli 1) ja lineaarinen malli (Malli 2), vakioidut estimaatit

Muuttuja	Malli 1: todennäköisyys			Malli 2: tiheys		
	Kerroin	SE	p-arvo	Kerroin	SE	p-arvo
Mediaanitulot, 1000 €	0,542	0,060	<0,001	0,956	0,015	0,002
% alin tulokategoria	0,884	0,028	<0,001	1,028	0,007	<0,001
% työttömät	1,063	0,026	0,020	0,976	0,006	<0,001
% korkeakoulutus	1,139	0,017	<0,001	0,982	0,003	<0,001
Väestön tiheys per neliökilometri, 1000 hlö	2,903	0,250	<0,001	1,033	0,014	0,023

SE = keskvirhe. Kertoimille on tehty eksponenttimuunnos eli ne voidaan tulkita kerrannaisvaikutuksina myyntipaikan olemassaolon todennäköisyydessä ja tiheydessä (eli kun kerroin on x, selittävän tekijän kasvaessa yhdellä yksiköllä vastemuuttujan arvo kasvaa x-kertaiseksi)

Johtopäätökset

Tässä tutkimuksessa tarkasteltiin postinumeroideen mukaisten alueellisten sosiodemografisten tekijöiden - tulo- ja koulutustason sekä työttömyyden - yhteyttä tupakan myyntipaikkojen esiintyvyyteen ja tiheyteen. Tutkimuksessa havaittiin sosiodemografisia eroja alueiden välillä tupakan myyntipaikkojen esiintyvyydessä ja myyntipaikkojen tiheydessä.

Tupakan saatavuus on suurempaa alueilla, joiden asukkailla on keskimäärin alhaisempi tulotaso. Alueilla, joissa on alhaisempi mediaanitulotaso ja suurempi osuus henkilöitä, joilla on matala tulotaso, havaittiin suurempi osuus tupakan myyntipaikkoja. Tulos on linjassa aiempien kansainvälisten tulosten kanssa (Kong ym. 2021). Tämän tutkimuksen tulokset osoittavat, että tupakan saatavuudessa on sosiodemografisia eroja alueiden välillä myös Suomessa, jossa tuloerot ovat suhteellisen pienet. Sosiodemografisista tekijöistä tulotaso oli selkeimmin yhteydessä tupakan saatavuuteen. Myyntilupajärjestelmä ei siis itsessään ehkäise myynnin keskittymistä heikko-osaisemmille alueille, ellei keskittymistä huomioida myyntiluvan myöntämiselle määritellyissä edellytyksissä.

Kokonaisuutena tupakkatuotteiden myyntipaikkojen määrä on jatkanut vähenemistään. Suomessa myyntipaikkoja oli tässä tarkastelussa – josta jätettiin pois nikotiininesteiden erityisliikkeet, tukku-, lentokenttä- ja laivamyyntiin liittyvät paikat – vuoden 2020 lopussa vajaa 5300, kun niitä on arvioitu olleen vuonna 2018 yli 7000 (Timberlake ym. 2020).

Suomen tupakkalain tavoitteena on, että vuonna 2030 alle viisi prosenttia väestöstä käyttää tupakka- ja nikotiinituotteita. Aiemmat arviot osoittavat, että kyseistä tavoitetta ei tulla saavuttamaan ilman lisätoimia. Väestöryhmien väliset erot tupakoinnissa ovat suuret niin aikuisilla kuin nuorilla. Tupakkapolitiittiset toimet ovat keskittyneet pääosin kysynnän vähentämiseen esimerkiksi markkinointikiellolla, verotuksellisin keinoin sekä vähentämällä tuotteiden houkuttelevuutta. Kysyntään vaikuttavien toimien lisäksi tulisi kiinnittää enemmän huomiota tarjontaan keskittyvän tupakkapolitiikan edistämiseksi. Tupakan

myyntipaikkojen tavoitteellinen vähentäminen vähentäisi osaltaan tupakointia ja voisi ka-
ventaa väestöryhmien välisiä eroja tupakoinnissa (Caryl ym. 2021).

Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen alainen työryhmä on esittänyt toimia tupakkalain tavoitteen
saavuttamiseksi (STM 2023). Työryhmä esittää vuosittaisten valvontamaksujen korotta-
mista sekä myyntilupien kieltämistä väliaikaisissa ja liikkuvissa myyntipaikoissa, millä voi
olla myönteinen vaikutus myyntipaikkojen vähentämiseen. Ehdotusten toteuttamisen vai-
kutusten seurannan kannalta on tärkeää, että liikkeen tyyppin raportointi muutetaan pa-
kolliseksi tiedoksi myyntiluvan hakemisen yhteydessä, sillä vapaaehtoisena kerättäessä
tieto puuttuu yli kolmasosasta myyntiluvista.

Suomessa ei ole kuitenkaan toistaiseksi ehdotettu myyntipaikkojen tavoitteelliseen rajoit-
tamiseen liittyviä toimia, kuten myyntipaikkojen maksimimäärien asettamista tai myynnin
rajaamista myyntipaikan tyyppin mukaan. Tällaisia keinoja on viime vuosina päätetty ottaa
käyttöön esimerkiksi Uudessa-Seelannissa sekä Alankomaissa. Suomessa tarjonnan ja saa-
tavuuden rajoittaminen on tarpeellinen lisäkeino tupakkalain tavoitteen saavuttamiseksi ja
kansanterveyden parantamiseksi.

Lähteet

Caryl FM, Pearce J, Reid G, ym. Simulating the density reduction and equity impact of po-
tential tobacco retail control policies. *Tob Control* 2021;30:e138–43.

Härkänen T, Kuulasmaa K, Sares-Jäske L, ym. Estimating expected life-years and risk factor
associations with mortality in Finland: cohort study. *BMJ Open* 2020;10(3):e033741

Kong AY, Delamater PL, Gottfredson NC, ym. Sociodemographic inequities in tobacco re-
tailer density: do neighboring places matter? *Health Place* 2021;71.

Mills SD, Kong AY, Reimold AE, ym. Sociodemographic Disparities in Tobacco Retailer Den-
sity in the United States, 2000–2017. *Nicotine Tob Res* 2022;24(8):1291–1299

STM. Työryhmän toimenpide-ehdotukset 2023. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen
muistioita 2023:5. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus, 2023.

Timberlake DS, Laitinen U, Kinnunen JM, ym. Strategies and barriers to achieving the goal
of Finland's tobacco endgame. *Tob Control* 2020;29(4):398–404.

Travis N, Levy DT, McDaniel PA, ym. Tobacco retail availability and cigarette and e-cigarette
use among youth and adults: a scoping review. *Tob Control* 2022;31(e2):e175–e188

Tämän julkaisun viite:

Pätsi SM, Toikka A, Ollila H, Ruokolainen O (2023) Tupakan myyntipaikkojen alueelliset ja
sosiodemografiset erot. Tutkimuksesta tiiviisti 26/2023. Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos,
Helsinki

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos

ISBN 978-952-408-096-5 (verkko)

ISSN 2323-5179 (verkko)

<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-408-096-5>